



**PROF.DR. HARUN GÜNÖR**

***A*** *Armağan*

**KESİT**

## İçindekiler

SUNUŞ.....	9
PROF. DR. HARUN GÜNGÖR'ÜN HAYATI VE ESERLERİ.....	11
<i>Prof. Dr. Mustafa ÜNAL</i>	
HARUN GÜNGÖR'LÜ YILLAR.....	19
<i>Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH</i>	
PROF. DR. HARUN GÜNGÖR'ÜN TÜRK DİN TARİHİNE KATKILARI.....	29
<i>Doç. Dr. Sami KILIÇ · Dr. Ali SELÇUK</i>	
PROF. DR. HARUN GÜNGÖR'ÜN GAGAUZ KÜLTÜRÜ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI VE GAGAUZLARIN TÜRKİYE'DE TANITILMASINA KATKISI.....	39
<i>Yrd. Doç. Dr. Ramazan ADIBELLİ</i>	
PROF. DR. HARUN GÜNGÖR'ÜN "TÜRK BODUN BİLİMİ ARAŞTIRMALARI" KİTABI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME.....	51
<i>Prof. Dr. Mehmet AYDIN</i>	

## MAKALELER

PROF. MİRALİ SEYİDOVUN TÜRK MİTOLOJİSİNE AİT ARAŞTIRMALARI.....	55
<i>Emin Familoğlu AĞAYEV</i>	
KUMUK TÜRKLERİ.....	61
<i>Yrd. Doç. Dr. Numan Durak AKSOY</i>	
BARIŞ VE ŞİDDET KARŞISINDA DİNLERİN TUTUMU.....	71
<i>Yrd. Doç. Dr. Kadir ALBAYRAK</i>	
MUKAYESELİ DİN TARİHÇESİ VE ANTROPOLOG JAMES GEORGE FRAZER (1854- 1941).....	101
<i>Doç Dr. Mustafa ALICI</i>	
GELENEKSEL ANLATIDAN MODERN ANLATIYA KURGUSAL DEVAMLILIKLAR.....	125
<i>Prof. Dr. Hülya ARGUNŞAH</i>	

ESKİ TÜRK YAZITLARINDAKİ YARIŞ'IN YERİNİN BELİRLENMESİNE BİR KATKI.....	133
<i>Doç. Dr. Erhan AYDIN</i>	
BİR KÜLTÜREL DİNDARLIK ÖRNEĞİ: TÜRK MÜSLÜMANLIĞI .....	141
<i>Doç. Dr. Celaleddin ÇELİK</i>	
KARŞILAŞTIRMALI HAKBİLİMİ BAĞLAMINDA ESTON VE TÜRK FOLKLORUNDA ŞEYTAN TASARIMLARI .....	157
<i>Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU</i>	
TÜRK HAMAMI VE KAYSERİ'DE HAMAM KÜLTÜRÜ.....	175
<i>Prof. Dr. Mustafa DENKTAŞ</i>	
ÇAĞDAŞ TÜRK DÜNYASINDA DİN, GELENEK ve DEĞİŞME .....	185
<i>Prof. Dr. Ünver GÜNAY</i>	
LÜBNAN'IN ETNİK VE DİNSEL YAPISI BAĞLAMINDA MARUNİ-YAHUDİ İLİŞKİLERİ.....	219
<i>Dr. Ramazan IŞIK</i>	
BASAT ADININ İNANÇ ETİMOLOJİSİ .....	231
<i>Dr. Yaşar KALAFAT</i>	
KÜRK MANTOLU MADONNA ÜZERİNE BİR İNCELEME.....	239
<i>Arş. Gör. Oğuzhan KARABURGU</i>	
ERMENİ KİMLİĞİNİN İNŞASINDA KİLİSENİN ROLÜ .....	253
<i>Doç. Dr. Davut KILIÇ</i>	
GÜNÜMÜZ ALEVİLİĞİNİN-BEKTAŞİLİĞİNİN TARTIŞILAN GÜNCEL SORUNLARI VE ÖNERİLER ÜZERİNE .....	265
<i>Prof. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK</i>	
GELENEKSEL TÜRK DİNİ İNANIŞLARINDA 'ÖLÜM VE SONRASI' İLE İLGİLİ UYGULAMALARA GENEL BİR BAKIŞ'.....	283
<i>Yrd. Doç. Dr. Mehmet Alparslan KÜÇÜK</i>	
SEYFULLAH EFENDİ KONAĞINDAN İDADİYE: KAYSERİ LİSESİ.....	297
<i>Doç. Dr. Yıldırım ÖZBEK</i>	
GAGAVUZLARDA NEVRUZ VEYA KIRK MEÇİK .....	307
<i>Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN</i>	
ORTA ASYA VE ANADOLU'DA "AYAK BAĞI KESME" .....	311
<i>Doç. Dr. Kemal POLAT</i>	

---

TÜRK KÜLTÜRÜNDE DOĞRULUK ANLAYIŞI .....	321
<i>Doç. Dr. Adem TUTAR</i>	
GURBETTE BİR SULTAN HAZİRESİ: ŞAM SÜLEYMANİYE KÜLLİYESİ HAZİRESİ.....	325
<i>Prof. Dr. Kerim TÜRKMEN</i>	
MEHMET AKİF ERSOY'UN ŞİİRLERİNDE ALLAH İMGESİNİN FENOMENOLOJİSİ .....	345
<i>Prof. Dr. Mustafa ÜNAL</i>	
BAŞLANGIÇTAN GÜNÜMÜZE SİVAS'IN TARİHÇESİ .....	365
<i>Yrd. Doç. Dr. Sıddık ÜNALAN</i>	
PROF. DR.HARUN GÜNGÖR ALBÜMÜNDEN.....	385

# ESKİ TÜRK YAZITLARINDAKİ YARIŞ'IN YERİNİN BELİRLENMESİNE BİR KATKI

Doç. Dr. Erhan AYDIN<sup>(\*)</sup>

*Agılıñta yilkıñ bolzun!  
Özüñ uzun bolzun!  
Ança bilirlär, üdgü ol.*

## Giriş:

Kök Türk ve Ötüken Uygurlarından kalan yazıtlar Türk dili için olduğu kadar, Türk tarihi ve kültürü için de çok önemlidir. Kuşkusuz bu yazıtlardaki veriler içerisinde yer adları önemli yer tutmaktadır. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde İbrahim Şahin<sup>1</sup> tarafından hazırlanan doktora tezi dışında eski Türk yazıtlarındaki yer adlarını bütünüyle işleyen herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak yazıtlardaki yer adlarıyla ilgili birçok makale ve bildiri vardır.

Bu makalede eski Türk yazıtlarında birkaç yerde geçen *Yarış* sözcüğü ile *Yarış Yazı* sözcük öbeği üzerinde durulacak, *Yarış Yazı* ile *Agu* ve *Agulıg* yer adlarının ilgisi olup olmadığı tartışılacaktır.

## 1. Yarış Sözcüğünün Geçtiği Cümleler ve Yarış İle İlgili Görüş ve Değerlendirmeler:

Tespitlerimize göre *Yarış* adı T 33 ve 36'da *Yarış Yazı*, ŞU G 7'de *Yogra Yarış*, ŞU B 6 ve Koçkor yazıtlarının sekizinde ise *Yarış* şeklinde geçmiştir. Aşağıda, önce *Yarış* sözcüğünün geçtiği metinler, ardından *Yarış* adı ve yeri ile ilgili görüşler verilecektir:

T 33: *Üç küräg kişi kälti sabı bir kağanı sü taşıkdı on ok süsi kalısız taşıkdı tir Yarış yazıda tirilälim temiş 'Üç kaçak kişi geldi. Sözlere aynı (idi). "Kağanları asker sevketti, On okların ordusu tümüyle sefere çıktı" diyorlar. "Yarış ovasında toplanalım" demişler'.*

(\*) Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü. erhana@erciyes.edu.tr

1 İbrahim Şahin: *Eski Türkçenin Temel Metinlerinde Geçen Yer Adları*. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bişkek, 2006.

T 36: *Tılıg kälürti sabı antağ Yarış yazıda on tümän sü terilti tir* 'Haberci getirdiler. (Onun) sözleri şöyle: "Yarış ovasında yüz bin asker toplandı" diyor'.

ŞU G 7: *Basmılıg ko[dup] (...) -inç ay bir otuzka Karlukıg b<sup>2</sup>t<sup>2</sup>nt .. -dı Yogra Yarışda sü-sin anta sançdım* 'Basmılları bırakıp (terkedip) ..... -nci ayın yirmi birinde Karlukları .... Yogra-Yarış'ta, ordusunu o anda mızrakladım'.

ŞU B 6: *Yarış agulıg ara yit? başınt<a' ara?* 'Yarış (ve) Agulıg arasında Yit(?) (ırmağının) kaynağında'.

Aşağıdaki okuma ve anlamlandırmalarda T 33 ve 36'daki *Yarış* temel alınmıştır.

*yarış* 'Name einer Ebene' Radloff 1899: 96, *yarış* 'Yarış Ovası' Orkun 1936: 112, *yarış* 'nom d'une plaine', *yarış yazı* 'Dzoungarie' Giraud 1961: 156, *yarıs* 'geog. n.' Tekin 1968: 397, *yarış* 'Yarış ovası' Ergin 1988: 139, *yarış* 'bugünkü Çarış ovası' Tekin 1994: 70, *yarış* 'Yarış-Ebene', Rybatzki'ye göre bir ırmağın adı da olabilir, Rybatzki 1997: 61 ve 110, *Yarış yazı* 'yer adı (Yarış Ovası)' Tekin 2000: 258, *Jarys jazıy* 'yarıs jazı' Karcavbay 2003: 219-224.

Yukarıda görüldüğü gibi yer adı ile ilgili farklı okuma ve anlamlandırma bulunmamaktadır.

ŞU G 7'de geçen *Yogra Yarış* içinse şu görüşlere yer verilebilir:

*Yogra Yarış* 'Yogra-Yarış' Ramstedt 1913: 29, *Yogra Yarış* 'Yogra Yarış' Orkun 1936: 176, *Yogra Yarış* 'ravnine Yogra' Malov 1959: 37 ve 42, *yoyra yarış* 'Yogra-Yarış' Moriyasu 1999: 180 ve 184 ve Moriyasu vd. 2008: 84 ve 92, *ywyra yarış* 'Jogra-Jaris' Berta 2004: 294 ve 310, *Yogra Yarış* 'Yogra-Yarış' Aydın 2007: 49 ve 61.

ŞU G 7'deki *Yogra Yarış* için de farklı bir okuma ve anlamlandırma önerisi bulunmamaktadır. Ancak *Yogra*'nın, yer adı olsa bile hangi anlamda olduğu üzerinde durulmamıştır. Bu bölümde Karluklarla mücadeleler anlatılmış bu nedenle de Yarış ovasından söz edildiği öne sürülmüş, yalnız *Yogra*'nın ne olduğu belli olmadığı için yer adının bir parçası olarak düşünülmüştür. Söz sonundaki A sesini karşılayan işaret I olarak belirlendiğinde *yogrı* şekli ortaya çıkar ki bu sözcük Kâşgarlı'da bulunmaktadır. Kâşgarlı'nın 'çanak' (Atalay, III, 31) anlamıyla verdiği sözcük için ayrıca krş. EDPT 905b. Ancak bu sözcük ile bir yer adı nasıl ilişkilendirilebilir? Bunu anlamak çok zordur. Üstelik *Yogra Yarış* sözcük öbeğinin bulunduğu yerin önündeki işaretler okunamadığı için belki *Yogra*, arkasındaki sözcüğün tamamlayıcısı bir yapı da olabilir.

*Yarış* yer adı Koçkor yazıtlarında da geçmiştir. R. Alimov ŞU B 6'daki *Yarış Agulıg ara* sözcük öbeğinden hareket ederek *yarış* adının birkaç coğrafi yeri karşılayabileceğini düşünmekte ve *yarış* sözcüğünün, Malov'un verdiği anlamı da göz önüne alarak 'vadi, düzlük' anlamında kullanılmış olabileceğini öne sürmektedir (Alimov 2004: 22). Malov'un öne sürdüğü *Yarış*=Çarış ırmağı (1959: 95) denkliğini düşünmek

de mümkündür. Çünkü Obi'nin kollarından birisi olan Çarış ırmağı Çungarya ovasının kuzey kesimlerinde bulunmaktadır.

T 33, 36, ŞU G 7 ve Koçkor yazıtlarının sekizinde geçen *Yarış* ile Koçkor vadisinin, Çungarya ovasının kastedildiği genel kanaattir. Örneğin: (Klyastorniy 2001: 195), (Taşağıl 2004: 28), (Dobrovits 2005: 182). Şirin User *Yogra Yarış'ı* 'Çungarya ovasının bir bölümü' (2009: 151), Clauson ise *Yarış'ı* Urungu ırmağının güneyindeki geniş ve düz ova olarak düşünmektedir (1976: 146).

*Yarış* yer adının ayrıca ŞU B 6'da da geçtiği yukarıda söylenmiş ve ilgili cümle verilmişti. ŞU B 6'da geçen *yarış agulig ara* ifadesindeki *ara* sözcüğü *Agulig'*ın da *Yarış* gibi yer adı olduğunda kuşku bırakmamaktadır. Ayrıca krş. (EDPT 196a).

ŞU B 6'da geçen *Agulig* adı ile ilgili şu görüşlere yer vermek mümkündür:

*a?guli?g* Ramstedt 1913: 35, *agulig* 'Agulig' Orkun 1936: 182, *agulig* 'Agulig' Malov 1959: 38 ve 43, *agulik* 'agalug' Aydarov 1971: 352, *agulig* 'Agulig' Moriyasu 1999: 182 ve 185; *agulug* 'Agulug' Berta 2004: 299; *Agulig* 'yer adı' Aydın 2007: 99, *Agulig* Moriyasu vd. 2008: 86.

Ramstedt, yazıttaki okunamayan yerlerden dolayı bazı sözcükleri ve özellikle yer adlarını soru işareti ile karşılamıştır. Clauson yer adını okumuş ancak herhangi bir anlamlandırma ve yer tespiti yapmamıştır: *Yarış agulig ara Yit (?) başında ara* 'between Yarış and Ağulig and within the summit of Yit (?)' (EDPT 196a). *Agulig* sözcüğünün bulunduğu cümlede, *Agulig'*ın hemen ardından Ramstedt'in *y[i]t başındara* okuduğu yer, Moriyasu tarafından *yätük başında* 'a' *ara* okunmuş ve 'within the river-head area of Yätük' olarak anlamlandırılmıştır. Buradan Moriyasu'nun *Yätük*'ü ırmağın olarak düşündüğü anlaşılmaktadır (1999: 182 ve 185).

Yer adının bulunduğu ŞU B 6'da *Agulig'*ı tespiti yarayacak herhangi bir ipucu bulunmamaktadır. Bu durumda yan yana yazılmış olduğuna göre *Agulig'*ın da aynı bölgede olması gerekir. Ancak Gömeç'e göre *Agulig* Krasnoyarsk eyaletindeki Sa-yan bölgesindedir (2001: 25).

BK D 34'te geçen *Agu* ile ŞU B 6'daki *Agulig'*ın aynı yer olduğu düşünülebilir. *Agu* sözcüğünün geçtiği BK D 34'teki cümle şöyledir:

BK D 34: *O[g]uz bodun tokuz tatar birlä tirilip kälti Aguda eki ulug sünjüş sünjüşdüm* 'Oğuz halkı Dokuz Tatarlarla birlikte toplanıp (üzerimize) geldiler. (Onlarla) *Agu*'da iki büyük savaş yaptım'.

Bu yer adıyla ilgili değişik bir okuyuş tespit edilmemiştir. Verilen anlamlar ise şöyledir:

'eine Oertlichkeit' Radloff 1895: 86, 'Ağu' Thomsen 2002: 126; 'Eigenname' Radloff 1897: 160, 'Agu' Orkun 1936: 64, 'geog. n.' Tekin 1968: 300, 'Agu' Aydarov 1971:

312, 'yer adı' Tekin 1988: 117, 'yer adı' Recebov-Memmedov 1993: 345, 'yer adı' Tekin 2000: 237, 'Agu' Karcavbay 2003: 197 ve 204, 'Agu' Berta 2004: 169 ve 200.

Malov da *Agulig* ile *Agu*'yu karşılaştırmıştır (1959: 89). DTS'de ise *Agu*'nun coğrafi bir terim, ırmak adı olduğu belirtilmekle yetinilmiştir: *Agu* 'geog. reka' (DTS 24a).

Yukarıda yayıncıların görüşlerinden hareket ederek *Agu* ile *Agulig*'in aynı yer olduğu düşünülürse *Yarış* ile *Agulig*'in aynı yerde olduğunu varsaymak imkânsız hâle gelir. Çünkü *Yarış*, Koçkor vadisi veya Çungarya ise *Agulig*'in da en azından yakın bir yerde olması gerekir. BK D 34'teki *Agu*'nun ise Oguzlarla yapılan savaşta anılması *Agulig* ile *Agu*'nun birleştirilmesinde zorluk çıkarmaktadır. Eğer *Agu* ile *Agulig* aynı yer ise *Agulig*'a yakın yerlerde bir *Yarış*'in daha olması gerekir.

Bilge Kağan yazıtından, Dokuz Oğuzların Dokuz Tatarlarla birleşerek Kök Türklerle saldırdığı bu savaşın *Agu*'da yapıldığı anlaşılmaktadır. *Agu*'nun Oğuzların bölgesinde yani Orhon vadisinin kuzey ya da kuzey-batısında, büyük bir olasılıkla Tula'nın Orhon'la birleştiği yerde ya da biraz daha kuzeyde olması gerekir. Metnin fotoğraflarında yer adının sonundaki ünlünün açıkça *o/u* seslerini gösteren harf ile yazıldığı görülmektedir. Dolayısıyla sözcüğün başka şekilde okunması mümkün değildir. Eski Türkçede söz başında *g* (art ve ön ünlülü) sesi olmayacağına göre sözcüğün okunuşu *agu*'dan başka bir şey olamaz.

Rusya Federasyonu sınırları içerisindeki Buryat otonom bölgesinde bulunan ve eski adı Aga olan Aginskoye kenti de isim benzerliği bakımından dikkat çekicidir. Ancak oldukça kuzeyde bulunan ve Chita kentine 167 km. uzaklıkta, Onon ırmağı yakınlarında olan (Sanders 1996: 6) bu kentin adındaki bu benzerlik sadece rastlantı olmalıdır. Gömeç, Çilka ve Onon ırmakları arasında *Agu* denilen bir yer olduğunu bildirmektedir (2001: 25).

Yukarıda söylenenlerden hareket ederek ŞU B 6'daki *Yarış* ile ŞU G 7 ile diğer yazıtlardaki *Yarış*'ların aynı yer olmadığını söylemek mümkündür. Geriye bir sorun kalmaktadır: Bir yazıtta aynı şekilde yazılan iki farklı yer adı olabilir mi? Bunu anlayabilmek için *Agu* veya *Agulig* adlarıyla nerenin anlatılmak istendiğinin çözülmesi gerekir. Ancak Oğuzların yaşadıkları yerlerle Koçkor vadisi veya Çungarya'nın birbirleriyle ilişkili olmadığı da bir gerçektir.

## 2. Sonuç ve Öneriler:

T 33, 36, ŞU G 7, B 6 ve Koçkor yazıtlarının sekizinde tespit edilen *Yarış* adının Karluklar ve Türgeşlerin yaşadıkları yerlerden olan Koçkor vadisi veya Çungarya olması gerektiği zaten bilinmekte idi. Ancak ŞU B 6'daki *yarış agulig ara* 'Yarış ve Agulig arasında' sözcük öbeğinde geçen *Agulig* ile BK D 34'teki Oğuzlarla yapılan savaşlar anlatılırken anılan *Agu* adı aynı yerden söz ediyorsa *Yarış Agulig ara* sözcük öbeğindeki *Yarış*'ı Çungarya olarak düşünmek mümkün olmaz. Çünkü her iki yerin



yani Oğuzların yaşadıkları Orhon ve Selenge ırmaklarının kuzeyi ile Çungarya'nın coğrafi olarak ilgisi bulunmamaktadır.

Yukarıda söylenenlerden hareket ederek şu iki sonuca ulaşılabilir:

1. Eğer BK D 34'teki *Agu* ile ŞU B 6'daki *Agulig*'in aynı yeri gösterdiği düşünülecekse ŞU B 6'da anlatılan *Agulig* ile *Yarış*'in aynı yerde yani Çungarya'da olması gerekir. O zaman BK D 34'te Oğuz savaşları sırasında adı anılan *Agu*'ya yakın yerlerde bir *Yarış* daha olduğu düşünülebilir.

2. *Agu* ile *Agulig* yer adlarının tesadüfen birbirine benzediği savunulacaksa o zaman yazıtlardaki *Yarış*'lerden T 33 ve 36 ile Koçkor yazıtlarındakilerin Koçkor vadisi veya Çungarya'yı, ŞU G 7'dekinin ise Obi'nin kollarından biri olan Çarış ırmağını göstermesi, bu durumda da *Agulig*'in da ırmak olması gerekir.

Bunu ortaya koymak zor olsa da biz 2. düşüncenin daha doğru olduğunu, *Agu* ile *Agulig*'in birbirine tesadüfen benzediğini düşünüyoruz.

### 3. Kısaltmalar:

BK D: Bilge Kağan yazıtı, doğu yüzü.

DTS: *Drevnetyurkskiy Slovar'*. Bk. V. M. NADELYAYEV v.d. (1969).

EDPT: *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Bk. S. Gerard CLAUSON (1972).

ŞU B: Şine Usu yazıtı, batı yüzü.

ŞU G: Şine Usu yazıtı, güney yüzü.

T: Tonyukuk yazıtı.

### 4. Kaynaklar:

ALİMOV, Rysbek (2004): Koçkor'daki Türgeş Yazıtları. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi* 2004/1, 13-43.

ATALAY, Besim (1991<sup>3</sup>): *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

AYDAROV, G. (1971): *Yazık Orhonskih pamyatnikov drevnetyurkskoy pis'mennosti VIII veka*. Alma-ata: Akademiya Nauk Kazakskoy SSR.

AYDIN, Erhan (2007): *Şine Usu Yazıtı*. Çorum: KaraM.

BERTA, Árpád (2004): *Szavaimat Jól Halljátok... A Türk és Ujgur Rovásírásos Emlékek Kritikai Kiadása*. Szeged: Jate.

CLAUSON, S. Gerard (1972): *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University.

CLAUSON, S. Gerard (1976): Tonyukuk Abidesi Hakkında Bazı Notlar. Çev.: İnci ENGİNÜN, *Türkiyat Mecmuası* 18 (1973-1975), 141-148.

DOBROVITS, Mihály (2005): The Great Western Campaign of the Eastern Turks (711-714). *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 58/2, 179-185.

ERĞİN, Muharrem (1970): *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi.

GIRAUD, René (1961): *L'Inscription de Bam Tsokto*. Paris: Librairie d'Amérique et d'Orient.

GÖMEÇ, Saadettin (2001): Kök Türkçe Yazıtlarda Geçen Yer Adları. *Türk Kültürü* 39/453, 25-36.

KARCAVBAY, Sartkoja (2003): *Orhon Muraları*. Astana.

KLYAŞTORNIY, S. G. (2001): Tanrı Dağları'nda Yeni Bulunan Eski Runik Türk Yazıları. Çev.: Mustafa KALKAN, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2, 192-196.

MALOV, S. E. (1959): *Pamyatniki drevnetyurkskoy pis'mennosti Mongolii i Kirgizii*. Moskova-Leningrad: Akademiya Nauk SSSR.

MORIYASU, Takao (1999): Site and Inscription of Şine-Ussu. Takao MORIYASU-Ayudai OCHİR (Eds.): *Provisional Report of Researches on Historical Sites and Inscriptions in Mongolia from 1996 to 1998*. Osaka: The Society of Central Eurasian Studies, 177-195.

MORIYASU, Takao - Kosetsu SUZUKI - Shigeo SAITO - Yudong BAI - Ken TAMURA (2008): Revised Edition of Şine Ussu Inscription. Kôichi MATSUDA (Ed.): *Research on Urbanization and Traffic in Mongolia Based on Inner Asian Sources*. Osaka, 75-115.

NADELYAYEV, V. M. - D. M. NASİLOV - E. R. TENİŞEV - A. M. ŞÇERBAK (1969): *Drevnetyurkskiy Slovar'*. Leningrad: Nauka.

ORKUN, Hüseyin Namık (1936): *Eski Türk Yazıtları I*. İstanbul: Türk Dil Kurumu.

RADLOFF, Wilhelm (1895): *Die alttürkischen Inschriften der Mongolei*. St-Petersburg.

RADLOFF, Wilhelm (1897): *Die alttürkische Inschriften der Mongolei*. Neue Folge. St-Petersburg.

RADLOFF, Wilhelm (1899): *Die alttürkischen Inschriften der Mongolei*. Zweite Folge. St-Petersburg.

RAMSTEDT, Gustav J. (1913): Zwei Uigurische Runeninschriften in der Nord-Mongolei. *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 30, 1-63.

- RECEBOV, Ebulfez-Yunus MEMMEDOV (1993): *Orhon-Yenisey Abideleri*. Bakı: Yazıcı.
- RYBATZKI, Volker (1997): *Die Toñukuk-Inschrift*. Szeged: Studia Uralo-Altaica: 40.
- SANDERS, Alan J. K. (1996): *Historical Dictionary of Mongolia*. Lanham&London: The Scarecrow.
- ŞİRİN USER, Hatice (2009): *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları, Söz Varlığı İncelemesi*. Konya: Kömen.
- TAŞAĞIL, Ahmet (2004): *Göktürkler III*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- TEKİN, Talat (1968): *A Grammar of Orkhon Turkic*. Bloomington, The Hague: Indiana University, Uralic and Altaic Series: 69.
- TEKİN, Talat (1988): *Orhon Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TEKİN, Talat (1994): *Tunyukuk Yazıtı*. İstanbul: Simurg.
- TEKİN, Talat (2000): *Orhon Türkçesi Grameri*. Ankara: Sanat Kitabevi.
- THOMSEN, Vilhelm (2002): *Orhon Yazıtları Araştırmaları*. Çev.: Vedat KÖKEN. Ankara: Türk Dil Kurumu.